

Wykorzystanie walorów przyrodniczych obszarów leśnych na terenie gminy Janów Lubelski w turystyce aktywnej

Wioletta Kalamucka, Krzysztof Kalamucki, Małgorzata Stanicka

Abstrakt. Turystyka aktywna jest obecnie jedną z najszybciej rozwijających się form turystyki. Do jej uprawiania wskazane są obszary o wysokich walorach przyrodniczych. Celem badań była ocena stopnia wykorzystania walorów przyrodniczych obszarów leśnych dla turystyki aktywnej w gminie Janów Lubelski. Gmina posiada duży potencjał przyrodniczy do rozwoju turystyki (66% lasów), korzystne położenie wobec dużych ośrodków miejskich, inwestuje znaczące fundusze w rozwój infrastruktury turystycznej sprzyjającej aktywnym formom wypoczynku. Atrakcyjność gminy obniża brak miejsc noclegowych. Słabo wykorzystywany jest atut położenia, brakuje produktów turystycznych opartych na współpracy z sąsiednimi podregionami turystycznymi Lubelszczyzny. Występujące formy turystyki aktywnej są oparte o lokalne zasoby. Oferta turystyki aktywnej z wykorzystaniem walorów środowiska leśnego w odróżnieniu od innych obszarów o dużej lesistości w regionie jest tu bardzo urozmaicona i powiązana z innymi formami turystyki. Atrakcyjność gminy podnosi istnienie nowoczesnych obiektów o charakterze edukacyjnym i rekreacyjnym na obrzeżu kompleksu leśnego.

Słowa kluczowe: turystyka aktywna, walory przyrodnicze, lasy, Janów Lubelski, Lubelszczyzna

Abstract. Use of natural values of forest areas in active tourism in Janów Lubelski municipality. Nowadays active tourism is one of the fastest increasing form of tourism. The areas with high natural values are highly recommended to practice it. The aim of the study was assessment the degree of using the natural values of forest areas for active tourism in the borough of Janów Lubelski. This borough has both a large natural potential for tourism development (66% forests) and profitable location for large urban centers. It invests significant funds in the development of tourist infrastructure favourable for active leisure activities. The attractiveness of the borough declines the lack of accommodation. The advantage of location is not enough utilizes, it is also detected the lack of tourism products based on the cooperation with neighbouring tourist subregions of Lublin region. The emerging forms of active tourism are based on local resources. The offer of active tourism which uses the values of the forest environment, unlike the other areas of great woodland in the region, is very varied and associated with other forms of tourism. The attractiveness of the borough raises the existence of modern educational and recreational facilities on the edge of the forest complex.

Keywords: active tourism, natural values, forests, Janów Lubelski, Lublin region

Wstęp

Turystyka aktywna jest obecnie jedną z najszybciej rozwijających się form turystyki. O ile intuicyjnie rozumienie tego pojęcia nie budzi większych wątpliwości, to w literaturze naukowej toczy się na ten temat szeroka dyskusja (Durydiwka 2006, Mokras-Grabowska 2015, Tomik 2015, Wyrzykowski 2010). Większość autorów uznaje, że są to wyjazdy turystyczne w celu podejmowania aktywności fizycznej. W literaturze polskiej termin pojawił się w latach 70-tych i zdaniem Merskiego i Wareckiej (2009) oznaczał początkowo różne rodzaje turystyki, które nie są biernym uczestnictwem w turystyce, ale nie spełniają kryteriów turystyki kwalifikowanej i mają szerszy krąg odbiorców. Turystyka aktywna traktowana jest przez wymienionych autorów jako pierwszy etap turystyki kwalifikowanej. Zwraca się uwagę, że obecnie jako termin bardziej nośny medialnie często zastępuje termin turystyka kwalifikowana. W niniejszym opracowaniu przyjęto za Wyrzykowskim (2010), że turystyka aktywna to różne formy aktywnego wypoczynku w środowisku naturalnym, takie jak: kąpiele i sporty wodne, wycieczki piesze, rowerowe, kajakowe, rekreacja jeździecka, różne gry terenowe, narciarstwo, saneczkarstwo, łyżwiarstwo, oraz zachowania rekreacyjno-turystyczne określane mianem turystyki specjalistycznej lub kwalifikowanej. Za ważny aspekt turystyki aktywnej uznawany jest kontakt z przyrodą, zwłaszcza w środowisku leśnym uznawanym za bardzo przydatne dla różnych form aktywności rekreacyjnej i turystycznej (Toczek-Werner 2005, Tucki 2010).

Celem badań była ocena wykorzystania walorów przyrodniczych dla turystyki aktywnej na obszarach leśnych gminy Janów Lubelski.

W pracy posłużono się analizą materiałów źródłowych pochodzących z Urzędu Miasta, Lasów Państwowych, Centrum Edukacji Leśnej, materiałów kartograficznych, częściowo strukturyzowanym wywiadem z głównymi touroperatorami, oraz obserwacjami terenowymi.

Położenie i przyrodnicze walory turystyczne

Gmina Janów Lubelski położona jest w południowej części powiatu janowskiego, który zajmuje południowo-zachodniej części województwa lubelskiego, przy granicy z województwem podkarpackim. Jest gminą miejsko-wiejską o średniej wielkości. Jej całkowita powierzchnia wynosi 178,7 km², z tego 2,26 km² zajmuje teren miasta.

Gmina jest ciekawym przykładem obszaru o dużej atrakcyjności turystycznej wynikającej w znacznej mierze z walorów przyrodniczych. Leży ona w strefie ważnej granicy oddzielającej pas wyżyn środkowoeuropejskich (Wyżyna Lubelska i Roztocze) oraz Zapadliska Przedkarpackiego (Kotlina Sandomierska). Przeważająca część gminy położona jest w Kotlinie Sandomierskiej w mezoregionie Równina Biłgorajska – pochyłającej się łagodnie w kierunku południowego zachodu rozległej równiny (terasy plejstocenijskiej) pokrytej piaskami, urozmaiconej wzniesieniami w postaci wydm. Na skutek bardzo słabej jakości gleb zachowały się tu wyjątkowo duże powierzchnie lasów. Lesistość gminy Janów należy do najwyższych w województwie (66,2% dla gminy wiejsko-miejskiej, 69,8% dla obszaru wiejskiego). Pod tym względem w województwie lubelskim ustępuje jedynie gminom Zwierzyniec (70,8%) i Terespol (71,0%), na obszarze których znajduje się Roztoczański Park Narodowy. Przeważająca część lasów znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego Lasy

Janowskie utworzonego w 1984 r. na powierzchni 39,150 ha (otulina wynosi 60,500 ha). Powstał on w celu ochrony kompleksu Lasów Janowskich, Lasów Lipskich oraz fragmentu Puszczy Solskiej tworzących jeden z największych w Polsce obszarów leśnych. Dominujące typy siedliskowe to bór świeży, wilgotny, suchy oraz bagienny. Doliny rzek porastają olsy i lasy bagienne. Najcenniejsze obszary, na których występują rzadkie i chronione gatunki roślin i zwierząt zostały objęte ochroną rezerwatową. Na terenie gminy występują 3 rezerваты przyrody: Lasy Janowskie, Imielty Ług, Szklarnia, udostępnione dla celów edukacyjnych i turystycznych. Atrakcją przyrodniczą są także śródleśne stawy powstałe w zagłębieniach deflacyjnych, w sąsiedztwie wydm, napełniane w większości wodą opadową. Wiele z nich stanowi ostoję licznych gatunków ptaków. Ranga walorów przyrodniczych pozwoliła na utworzenie na terenie niemal całego obszaru leśnego gminy ostoi ptasiej Lasy Janowskie a na terenie rezerwatów i przyległych im obszarów ostoi siedliskowej Uroczyska Lasów Janowskich. W latach 90-tych ubiegłego wieku wysunięto propozycję utworzenia tu parku narodowego. Idea ta nie została zrealizowana, natomiast utworzono tu Leśny Kompleks Promocyjny Lasy Janowskie.

Położenie w sąsiedztwie miasta powiatowego i przy ważnej drodze krajowej nr 19, łączącej przejścia graniczne z Litwą i Słowacją przez duże miasta Polski Wschodniej: Białystok, Lublin, Rzeszów. Ponadto przez teren miasta i gminy przebiega droga krajowej 74 od przejścia granicznego z Ukrainą w Zosinie przez Zamość, Kielce do połączenia z węzłem drogi ekspresowej S8. Powyższy układ komunikacyjny sprawia, że jest to obszar o dobrej dostępności podnoszącej jego atrakcyjność dla rekreacji i turystyki.

Infrastruktura turystyczna

Infrastrukturę turystyczną gminy ocenić należy jako wyróżniającą na tle gmin sąsiednich, ale średnią w skali województwa i kraju. Znajduje się tu 7 obiektów noclegowych (spośród 9 w powiecie) dysponujących według sprawozdawczości GUS (2015) 589 miejscami noclegowymi. Największą liczbą całorocznych miejsc noclegowych dysponują hotele: DUO (czterogwiazdkowy) Królewski (trzygwiazdkowy) i Myśliwski (dwugwiazdkowy). Ofertę noclegową posiada również Ośrodek Wypoczynkowy Almatu, Ośrodek Jeździecki „Karinno”, Ośrodek Wypoczynkowy Emes oraz Ośrodek Edukacji Ekologicznej. Łączna liczba miejsc noclegowych na terenie gminy Janów wynosi 986.

W hotelach znajdują się także 3 obiekty gastronomiczne. Oprócz nich bazę gastronomiczną w Janowie Lubelskim tworzą 3 restauracje, 5 pizzerii i 9 barów oraz 3 lokale gastronomiczne poza miastem: w Łązku Ordynackim, Łązku Garncarskim i Pikulach.

Miejsko-wiejski charakter gminy powoduje, że obiekty bazy towarzyszącej usytuowane są głównie na terenie miasta. Tworzą ją sieć licznych sklepów, obiektów usługowych, w tym również obiekty sportowo-rekreacyjne takie jak stadion miejski oraz nowoczesna pływalnia Otylia, otwarta w 2008 r. Stanowiła ona wówczas jeden z nielicznych tego typu obiektów wybudowanych na terenie miasta powiatowego w województwie lubelskim i zwiększała atrakcyjności Janowa na tle innych miast południowej części Lubelszczyzny.

Najstarszym elementem infrastruktury turystycznej gminy są szlaki turystyczne umożliwiające rozwój turystyki pieszej. Ich powstanie w znaczącym stopniu powiązane jest z historią i promocją przez ówczesne władze walorów historycznych regionu – głównie walk par-

tyżanek w czasie II wojny światowej. Centralnym punktem sieci szlaków jest Porytowe Wzgórze – miejsce największej bitwy partyzanckiej na terenie Polski stoczonej 14 czerwca 1944 r. Tu zbiegają się trasy wszystkich szlaków pieszych z terenu gminy. Są to:

1. Szlak walk partyzanckich (czerwony) – rozpoczynający się w Lipie i przez Łązek, Szklarnię, Porytowe Wzgórze prowadzi do połączenia ze szlakiem czarnym w Bidaczowie. Jest fragmentem dawnego szlaku z Gór Świętokrzyskich do Tomaszowa Lubelskiego. Szlak biegnie przez najatrakcyjniejsze krajobrazowo części terenów leśnych gminy. Na trasie szlaku znajdują się 3 rezerваты przyrody.
2. Szlak historyczny Batorz-Porytowe Wzgórze (żółty) prowadzący z Batorza przez Wierzchowiska, Janów Lubelski, uroczysko Kruczek, Szklarnię do Porytowego Wzgórza.
3. Szlak łącznikowy Porytowe Wzgórze – Momoty Górne (niebieski) – o długości 7 km, który biegnie od kościoła pw. św. Wojciecha w Momotach Górnych do pomnika upamiętniającego poległych żołnierzy w bitwie partyzanckiej z 14 czerwca 1944 r.

Oprócz szlaków turystycznych na terenie rezerwatów Szklarnia oraz Imiely Ług w latach 1995 – 2000 wytyczono 2 ścieżki edukacyjne o łącznej długości 3,5 km oraz ścieżkę spacerową wokół Ośrodka Edukacji Leśnej.

Turystyce rowerowej sprzyja istnienie 3 ścieżek rowerowych i 3 odcinków szlaków o charakterze łącznikowym, umożliwiających dojazd z Janowa do szlaku Green Velo biegnącego przez gminę Jarocin, położonej w województwie podkarpackim, na południe od gminy Janów Lubelski. Za sprawą licznych imprez rowerowych Janów Lubelski można uznać za drugie po Józefowie rowerowe centrum południowej Lubelszczyzny. Sprzyja temu atrakcyjność krajobrazu leśnego o małych spadkach terenu, ale urozmaiconego pagórkami wydmowymi. Wspomniane szlaki to:

1. Wyprawa do Leśnego Skarbca (szlak rowerowy, znaki niebieskie) – o długości 52 km zaczyna się i kończy w Janowie Lubelskim. Trasa bierze początek w centrum Janowa Lubelskiego i prowadzi przez miejsca o największych wartościach przyrodniczych, kulturowych i etnograficznych gminy.
2. Szlak Glinianych Garnków (szlak rowerowy, znaki zielone) – o długości 15 km, od Janowa Lubelskiego prowadzi do pracowni garncarskich w Łązku Garncarskim.
3. Szlak Czarna Perła (szlak rowerowy, znaki czarne) – odcinek tego szlaku przebiegający przez Ziemię Janowską jest częścią szlaku o nazwie „Pięć zalewów-morze atrakcji”. Szlak ma charakter promocyjny i integrujący walory rejonu Janowa Lubelskiego i Roztocza Zachodniego (Kałamucki K. i in. 2016).

Rozwojowi turystyki aktywnej sprzyja również istnienie 2 mobilnych wypożyczalni rowerów terenowych oraz gokartów. Wyjątkową atrakcją jaka nie występuje w innych częściach regionu, jest możliwość odbycia wycieczki pendzokami (w gwarze lokalnej pendzok oznacza rower). Są to czteroosobowe rowery napędzane siłą nóg, których odpowiednia konstrukcja zapewnia wygodną jazdę nawet po nierównym terenie. Imprezy te są organizowane przez jeden z podmiotów działających na terenie Janowa Lubelskiego Bagienne Bractwo Obserwatorów Terenowych. Wyprawę łączącą jazdę pendzokiem, spływ kajakowy i wędrówkę pieszo z kijami nordic walking oferuje również Bagienne Bractwo jako produkt turystyczny o nazwie CycloKayakStep. Na terenie obszarów leśnych wytyczono również szlak konny Cwał (43 km) biorący początek na brzeżu lasu w Ośrodku Karino.

Wielkość ruchu turystycznego

Badania wykazały, że ważne elementy infrastruktury turystycznej sprzyjającej rozwojowi turystyki aktywnej usytuowane są na granicy terenów leśnych w okolicy zalewu. Są to i park wodny Wibit, w skład którego wchodzi m.in. skałka wspinaczkowa oraz zjeżdżalnia, huśtawka, boisko do siatkówki, trampolina oraz wypożyczalnia sprzętu wodnego (kajaków, łodzi i rowerów wodnych). Ponadto znajdują się tu dwa strzeżone kąpieliska, nowa przystań z pomostem i pomieszczeniami do przechowywania sprzętu żeglarskiego. W części przylegającej do zalewu znajduje się nowoczesny zajmujący powierzchnię 10 ha Park Rekreacji Zoom Natury (projektowany przez twórców Muzeum Powstania Warszawskiego), którego architektura nagrodzona została prestiżowym wyróżnieniem dla najlepszego w Europie obiektu typu Leisure Architecture. Obok obiektów edukacyjnych (4 Laboratoria Wiedzy Runo Leśne, Awifauna, Troposfera oraz Energia i Recykling,) znajduje się część sprzyjająca wypoczynkowi aktywnemu: Park Linowy, Exit Room, Plac Energii oraz Wieża Mocy. Z danych MOSiR wynika że Park Linowy w 2016 r. odwiedziło 30917 osób, (najwięcej w czerwcu – 7165) a Laboratoria 15174 osoby z tego 11033 w grupach zorganizowanych.

Turystyce wodnej na terenie gminy sprzyja istnienie rzeki Bukowej posiadającej naturalny kręty bieg i piaszczyste dno, płynącej na znacznym odcinku przez atrakcyjne krajobrazowo tereny leśne. Spływy rzeką Bukowa odbywają się na 4 odcinkach – między Kiszkami i Kuziorami. Na trasach spływów znajdują się elementy małej architektury turystycznej: zadaszenia, miejsca na ognisko, huśtawki. Organizacją spływów na terenie gminy zajmują się Bagienne Bractwo i MakAdan. Swoją ofertę posiada także lubelska firma Kajaki Lublin. Znaczny zakres usług turystycznych związanych z wykorzystaniem zasobów terenów leśnych skierowanych do grup zorganizowanych i turystów indywidualnych ma Bagienne Bractwo Obserwatorów Terenowych. Bractwo organizuje dla turystów m. in. spływy kajakowe, wyprawy pojazdami terenowymi, grzybobrania, obserwacje przyrody, wyprawy rowrowe oraz przejażdżki pendzokami. W swojej działalności promuje również wydawnictwa kartograficzne z terenu Lasów Janowskich. Firma obsługuje rocznie kilkanaście tysięcy turystów.

Duże znaczenie dla turystyki aktywnej dzieci młodzieży połączonej z edukacją leśną ma działalność Nadleśnictwa Janów Lubelski i Ośrodka Edukacji Leśnej. Zajęcia odbywają się na terenie Ośrodka oraz w jego otoczeniu. Nadleśnictwo dysponuje sprawozdawczością, z której wynika, że w 2016 r. w Ośrodku Edukacji korzystało z noclegów 5164 osoby, w tym 44 obcokrajowców.

Wystawę przyrodniczą, która dostępna jest dla wszystkich chętnych odwiedza rocznie około 20 tys. osób. Z 118 prowadzonych w 2016 r. zajęć skorzystało 3930 osób, z tego 189 dzieci w wieku przedszkolnym zwiedziło wystawę przyrodniczą oraz odbyło aktywizujące zajęcia w terenie. Najlicniejszą grupę uczestniczących w zajęciach stanowiły dzieci w wieku szkolnym – 3111 uczniów (w tym ze szkół podstawowych 2035). W terenie odbyło się około 60% zajęć. Nadleśnictwo złożyło wniosek o sfinansowanie nowego arboretum, które stanowić będzie kolejną atrakcją dla turystów.

Ocena wykorzystania walorów turystycznych

Badania potwierdziły, że o stopniu wykorzystania walorów przyrodniczych w turystyce aktywnej na terenie gminy decyduje kilka czynników. Do ważniejszych należą: jakość walorów, stan infrastruktury turystycznej (szlaki turystyczne, baza noclegowa, gastronomiczna, społeczna), ale również warunki pogodowe decydujące o natężeniu ruchu turystycznego. Z przeprowadzonych badań wynika, że jakość walorów przyrodniczych gminy jest bardzo wysoka, czego dowodzą liczne formy ochrony przyrody. Gęstość szlaków rowerowych i pieszych, liczba obiektów noclegowych całorocznych i sezonowych, znacznie większa niż przeciętne w innych gminach województwa lubelskiego sprzyjają rozwojowi turystyki. Nie-wykorzystanym potencjałem jest natomiast istniejąca sieć szlaków rowerowych, oraz dróg leśnych utwardzonych, pełniąca podobne funkcje. Podobnie zasoby wodne w formie stawów, pomimo swoich walorów rekreacyjnych powiązanych również z dużą atrakcyjnością wizualną (granica lasu i wody) są w małym stopniu wykorzystane w turystyce aktywnej ze względu na prowadzoną tam gospodarkę hodowlaną i prywatną formę własności. W gminie Janów zauważa się wyraźne przestrzenne dysproporcje w użytkowaniu turystycznym. Obserwując aktywność turystów i rekreantów przy dobrej pogodzie w wakacyjne weekendy w miejscach położonych na obrzeżu terenów leśnych od strony miasta takich jak kąpieliska, plaże, park linowy stwierdzić można wyraźne obniżenie komfortu wypoczynku związanego ze znacznym przekroczeniem optymalnej liczby wypoczywających osób, czego nie doświadcza się w centralnej i południowej części terenów leśnych.

Podsumowanie

Gmina Janów Lubelski posiada wysokie walory przyrodnicze związane z występowaniem atrakcyjnych krajobrazowo i przyrodniczo obszarów leśnych. W ocenie lokalnych touroperatorów brakuje tu co najmniej 300 miejsc noclegowych, pól biwakowych campingów. W ofercie programowej brakuje natomiast propozycji dla rodzin z dziećmi i seniorów. Samorząd gminy Janów Lubelski wykazuje bardzo duże zaangażowanie w rozwój turystyki oparty na współpracy z osobami i organizacjami lokalnymi zainteresowanymi stworzeniem warunków do rozwoju turystyki aktywnej (Klub Żeglarski Zefir, Klub Turystyki Rowerowej). Gminy powiatu janowskiego tworzą Grupę Działania „Leśny Krąg” promującą walory Lasów Janowskich. Jednak z powodu peryferyjnego położenia administracyjnego (przy granicy z województwem podkarpackim) i lokalnej nazwie obszarów leśnych (Lasy Janowskie) współpraca z położonymi w sąsiedztwie gminami powiatu biłgorajskiego, nizańskiego i stalowowolskiego jest ograniczona.

Gmina posiada duży potencjał przyrodniczy do rozwoju turystyki (66% lasów), korzystne położenie wobec dużych ośrodków miejskich, inwestuje znaczące fundusze w rozwój infrastruktury turystycznej sprzyjającej aktywnym formom wypoczynku. Inwestycje w bazę noclegową mogą zwiększyć atrakcyjność gminy. Słabo wykorzystywany natomiast jest atut położenia, brakuje produktów turystycznych opartych na współpracy z sąsiednimi podregionami turystycznymi Lubelszczyzny.

Literatura

- Kałamucki K., Krukowski M., Wediuk A., Grzechnik L., Skiba A. 2016 Leśny Kompleks Promocyjny Lasy Janowskie. Mapa Turystyczno-Przyrodnicza 1:50 000. Kartopol, Lublin.
- Durydiwka M. 2006. Turystyka aktywna a turystyka kwalifikowana. Dylematy terminologiczne. [w:] A. Świeca, K. Kałamucki (red.). Turystyka aktywna i jej rozwój na Roztoczu – regionie pogranicza. Kartopol, Lublin 21-27.
- Merski J., Warecka J. 2009. Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna. Almamer, Warszawa.
- Mokras-Grabowska J. 2015. Turystyka aktywna – zagadnienia terminologiczne i klasyfikacje. [w:] A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.) Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej. PTTK, Warszawa, 11-20.
- Stasiak A., Włodarczyk B. 2015. Czy turystyka może nie być aktywna? O potrzebie podziałów i klasyfikacji turystyki. [w:] A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.) Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej. PTTK, Warszawa, 29-51.
- Toczek-Werner S. 2005. Podstawy rekreacji i turystyki. Wydawnictwo AWF, Wrocław.
- Tomik R., 2015. Turystyka aktywna. *Studia Periegetica* 2(14): 13-24.
- Tucki A. 2010. Formy ochrony przyrody jako element atrakcyjności turystycznej na przykładzie regionu lubelskiego. *Problemy Ekologii Krajobrazu* 27: 363-370.
- Wyrzykowski J. 2010. Wprowadzenie do turystyki, [w:] J. Wyrzykowski, J. Marak (red.) Turystyka w ujęciu interdyscyplinarnym. Wyd. Wyższej Szkoły Handlowej, Wrocław.
- <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>
- <http://www.makadan.pl/>
- <http://www.obserwatorzy.pl/>
- <http://zoomnatury.pl/>
- <http://lasyjanowskie.com/>

Wioletta Kałamucka, Krzysztof Kałamucki, Małgorzata Stanicka

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
wkalamuc@umcs.pl kris@umcs.pl malgorzata.stanicka@umcs.pl